

Лекція № 1 Історія медицини як наука та предмет викладання. Медицина первісного суспільства.

ПЛАН

1. Історія медицини
2. Вивчення джерел, аналіз фактів
3. Медицина первісного суспільства
4. Медицина первісного суспільства

ЛІТЕРАТУРА

1. Шегедин М.Б., Мудрик Н.О. Історія медицини та медсестринства. — Тернопіль: Укрмедкнига, 2003. — 328 с.
2. Верхратський С.А., Заблудовський П.Ю. Історія медицини. — К.: Вища шк., 2001. - 431 с.

Історія медицини своїм корінням сягає глибини віків. До сторінок цієї історії вписано і великий досвід лікарської практики, і значні наукові досягнення, і діяльність видатних медиків, чиї імена увійшли до скарбниці вітчизняної та світової медицини. Історія медицини є одним з розділів загальної історії, культури людства. Вона розглядає розвиток знань, пов'язаних із захворюваннями, лікуванням людини, збереженням та зміцненням її здоров'я. Зміст медицини, якість лікувальних та рівень запобіжних засобів, становище медичних працівників завжди залежать від суспільного ладу, розвитку природних наук, філософії, техніки. Тому вивчати історію медицини, правильно розуміти її розвиток можна лише в нерозривному зв'язку із загальною історією людства. Оскільки сучасна медицина є системою наукових знань про здоров'я і захворювання людини в умовах її як індивідуального, так і громадського життя, ця наука має біосоціальний характер. Біологічне і соціальне входять в медицину не ізольовано, а в діалектичному поєднанні. Медицина, як і кожна інша наука, зазнає змін у зв'язку із суспільними зрушеннями, розвитком економіки, техніки, споріднених наук. Великі успіхи у розвитку фізики, хімії у другій половині ХХ століття, становлення мікробіології, впровадження в хірургію антисептиків - все

це зумовило докорінні зміни в різних галузях медицини. В історії розвитку окремих медичних наук прийнято виділяти періоди залежно від особливо важливих для розвитку тієї чи іншої галузі нововведень. Наприклад, в історії хірургії виділяють період відкриття асептики та антисептики і період її впровадження, оскільки вони різко змінили характер і результативність хірургії в медичній практиці. В історії кожної країни були визначні події, які позначалися на характері соціально- економічних відносин, на розвитку її культури і науки, в тому числі і медицини. Історія медицини використовує ті самі джерела, що і загальна історія, приділяючи особливу увагу всьому, що стосується справи охорони здоров'я. У вивченні стародавніх епох допомагають археологічні розкопки. Виявлені під час розкопок стародавніх поховань патологічні зміни у окремих тварин, людей дають уявлення про характер захворювань у ті часи. З малюнків на побутовому посуді, з різного знаряддя, знайденого під час розкопок, можна скласти уявлення про можливі лікувальні заходи, які застосовувались в ті часи. В народних епічних творах, таких як: "Іліада", "Одісея", а також у засобах народної медицини знаходимо багатий матеріал, який свідчить про знання наших предків причин захворювань, лікування, про ставлення народу до лікарів. Найбільше для історії медицини дає вивчення писемних творів з медицини стародавніх і пізніших часів. Цінні для історії медицини відомості про засоби лікування, правове становище медичних працівників знаходимо у відповідних законах різних країн, літописах, архівах, судових актах, художній та мемуарній літературі і творах мистецтва. Названі джерела слід вивчати критично, порівнюючи їх з іншими, оскільки висвітлення подій і характеристика їх у писемних джерелах часто подаються з погляду того прошарку суспільства, до якого належить автор. Історію медицини поділяють на загальну, яка вивчає розвиток медичних знань у людському суспільстві в цілому, та спеціальну, в якій висвітлюється розвиток окремих галузей медицини - терапії, хірургії та інших. Викладання спеціальної історії медицини значною мірою здійснюється при вивченні профільних дисциплін. Оскільки розвиток медицини залежить від рівня розвитку продуктивних сил та характеру виробничих відносин, то в основу

викладу загальної історії медицини покладено поділ на епохи і періоди, прийнятий у загальній історії, хоча тут немає і не може бути повного хронологічного збігу. Історія медицини як галузь науки і окремий предмет викладання у вищих медичних школах на території України пройшла складний і важкий шлях. Зачатки її знаходимо у медичному класі Києво-Могилянської академії, де історію медицини викладав професор Петро Пелехін (1790–1871, уродженець Черкащини), видатний український лікар XIX століття. Поруч з іншими предметами він викладав студентам Академії «Історію і літературу медицини та висловлювання давніх медичних авторів». Він був палким прихильником українського національного відродження, заповів велику суму грошей на відкриття у Львові українського університету та побудову хірургічної клініки. У Києві з відкриттям 1841 р. в Університеті св. Володимира медичного факультету почато викладання історії медицини в курсі, що мав назву «Енциклопедія і методологія медицини». Першу лекцію з цього предмета прочитав 12 вересня 1841 р. професор В.О. Караваєв (1811– 1892) — відомий київський хірург, організатор медичного факультету і хірургічної клініки та його перший декан. Статутом для університетів Росії 1842 р. в числі медичних наук було запроваджено предмет «Історія і література медицини». В Університеті св. Володимира пізніше курс історії медицини читали професор-анатом Микола Козлов (1814–1889) і Олександр Вальтер (1817– 1889) — ініціатор будівництва Анатомічного театру, в якому сьогодні розташований Національний музей медицини України; історію медицини викладали також Христіан Гюббенет (1822–1873) — професор теоретичної хірургії та шпитальної клініки; Фрідріх Мерінг (1822–1887) — завідувач кафедри спеціальної патології й терапії (пізніше останній опублікував свої лекції з історії медицини окремою книгою). На українських землях під пануванням Польщі викладання історії медицини започатковано у Львівському університеті у 1929 р., коли було відкрито кафедру історії медицини. Першим професором історії медицини був Вітольд Зембіцький (1874–1950, уродженець Львова), після закінчення медичного факультету у Львові працював у клініці внутрішніх хвороб, протягом року перебував у

закордонних клініках Цюріха, Страсбурга і Парижа. Він відзначався високою ерудицією, заснував часопис «Боротьба за здоров'я» (1917), був редактором «Польської лікарської газети», опублікував багато праць з історії медицини, видав низку бібліографічних та біографічних праць, був співавтором «Польського біографічного словника», загалом автором понад 500 публікацій. Його власна бібліотека нараховувала біля 15000 назв. Це був перший і єдиний професор історії медицини у Львівському університеті (1929–1944) та на українських землях взагалі. Ця кафедра перестала існувати у 1944 р., коли В. Зембійський виїхав до Вроцлавського університету. В 1935 р. в 1-у Московському медичному інституті створено першу радянську кафедру історії медицини. В 1940 р. кафедру історії медицини Центрального інституту вдосконалення лікарів у Москві очолив проф. П.Ю. Заблудовський (родом з Поділля). В 40-х роках в Інституті організації охорони здоров'я і історії медицини ім. М.О. Семашка в Москві відкрито відділ історії медицини, який став союзним науково-методичним центром. Всесоюзне наукове товариство істориків медицини створено лише у 1946 р., того ж року видано перший посібник з історії медицини для медичних вузів під редакцією Б.Д. Петрова, який декілька разів перевидавався. Виходили також підручники та лекції з історії медицини Ф.Р. Бородуліна, П.Ю. Заблудовського і А.Г. Лушнікова, М.П. Мультановського. 1-й всесоюзний з'їзд істориків медицини відбувся тільки у 1961 р. Вивчення історії людства започатковано в античному Римі, зокрема, медичну спадщину стародавньої Індії, Вавилону, Єгипту відтворив Корнелій Цельс. Він видав восьми книжковий трактат «Про медицину». Пізніше, за доби Відродження (XVI–XVII ст.), дослідники проявили живу цікавість до забутих та спеціально перевернутих пам'яток далекого минулого. На противагу схоластичним догмам середньовіччя, вони відродили культурну та медичну спадщину стародавнього світу. Були розшукані рукописи стародавніх авторів, відкопані статуї, пам'ятники різних видів мистецтва та медицини. Джерела вивчення історії медицини можна розподілити по таких групах. 1. Письмові джерела. Їхній зміст передається з допомогою графічних знаків (рукописи, друк, папірус, кераміка

тощо). 2. Речові джерела. Відзначаються розмаїттям форм (знаряддя праці, інструменти, пам'ятники, кістки тварин та людей, медалі, монети тощо). 3. Етнографічні джерела. Це — явища культурного і суспільного життя, які передаються з покоління в покоління (обряди, звички, пісні, перекази, засоби лікування). 4. Спосіб життя сучасних племен, які живуть на рівні минулих епох. 5. Фото- та кінодокументи. 6. Фонодокументи, що відображають звукову сторону історичних подій. Для України, яка розвивалась в своєрідних соціально-економічних умовах можна сказати, що цивілізаційні процеси йшли з певним запізненням. В стародавні часи в Україні розквітла Трипільська культура. Рабовласницька держава на наших теренах не отримала розвитку. Період формування феодальної Української держави — України-Руси — починається з IX ст. Епохи ренесансу, або відродження, Україна не переживала. На підставі вищесказаного, періодизація історії медицини України може бути представлена так: 1. Медицина первісних часів (до IV тис. до н.е.). 2. Медицина стародавніх часів (IV тис. до н.е.—VIII ст. н.е.). 3. Медицина доби середньовіччя (IX—XVII ст.). 4. Медицина XVIII ст. 5. Медицина XIX ст. 6. Медицина XX ст.

За археологічними знахідками останніх часів первісна людина виникла 3-4 мільйони років тому. У розвитку людини розрізняють два переломних моменти. Перший, найважливіший, характеризується початком трудової діяльності із застосуванням знаряддя та переходом від стадії тваринних попередників людини до стадії формування людей. До цього періоду в найбільш ранній його стадії відносять такі типи людей, як архантропи (пітекантропи, синантропи) та палеоантропи (неандертальці).

Другий переломний момент на межі раннього і пізнього палеоліту характеризується перетворенням палеоантропів на людей сучасного типу — неоантропів з переходом від стадії первісного людського стада до первісної родової общини. У першому періоді формування людей разом з іншими пережитками тваринного минулого людини збереглися і застосовувалися при захворюваннях та пошкодженнях засоби, близькі до генетичне зумовлених, інстинктивних, які спостерігаємо у вищих тварин. Адже тварини при

пошкодженнях зализують рани, при захворюваннях вишуковують і поїдають різні трави, п'ють воду з мінеральних джерел, використовуючи поклади солі, звільняються від паразитів. На початкових етапах зародження і формування медицини інстинктивні дії самопомоги поступово набирали форми усвідомленої допомоги. Надання допомоги однією людиною іншій при травмах і захворюваннях уже свідчило про зародження медичної допомоги, як форми суспільної практики. Початок такої допомоги за даними науки, можна віднести до кам'яного віку, віку неандертальців. Є думки філософів (Жан-Жака Руссо, В. Ріхтера та інших), що первісна людина не мала потреби в медичній допомозі, не знаючи ні недуг, ні страждань, ідучи з життя лише в глибокій старості. Але наукою доведено, що такий "золотий вік" є лише поетичною легендою. За даними палеоанатомії, середня тривалість життя людини в Юрський період (70-30 тис. років тому) становила 29,4 роки, а у Верхній палеозойський період (30-12 тис. років тому) - 32,4 роки. Основною відмінністю людини від інших істот є характерна для неї цілеспрямована праця, що, в свою чергу, спричинило утворення нових міжнейронних, функціональних зв'язків. Вплив праці на психічну діяльність людини настільки великий, що це сприяло перетворенню антропоїдів в людину розумну. Впливаючи своєю працею на природу навколо себе, людина змінювала і свою власну природу. При цьому людина прагнула зберегти свої фізичні сили, здоров'я. Елементарні заходи захисту, наприклад, прикриття тіла від несприятливих зовнішніх умов - холоду, негоди, спеки, - все це примітивні витoki гігієни. Тяжкі умови існування, добування їжі сприяли виникненню захворювань. Уже на скелетах тварин і людей знаходять сліди як перенесених хвороб, так і лікувальних втручань. З цими умовами життя пов'язані і початки лікувальної діяльності, передусім самолікування. До найдавніших лікувальних дій, очевидно, належать: допомога при пологах, травмах, деяких розладах травлення, ураженнях та пошкодженнях шкіри. Харчувалася первісна людина різними ягодами, горіхами, корінням у їх природному вигляді. За такого харчування вона змушена була ознайомитись з отруйними і лікувальними властивостями їжі. З часом почала розрізняти суто лікувальні рослини з

пронсною і блювотною діями та користуватися ними в разі потреби. Оскільки відшуковували і збирали продукти харчування в основному жінки, то можна вважати, що вони були першими їх знавцями. Володіння вогнем дало людям можливість розселитися на більш широких просторах, збагатило їх новими продуктами харчування. До того ж обробка цих продуктів вогнем сприяла кращому засвоєнню їх людським організмом. Поживні речовини почали використовуватись як лікувальні. Переконавшись, наприклад, у блювотній, пронсній, снодійній, болезаспо-кійливій, збуджувальній діях деяких рослин, їх використовували для заспокоєння голоду, болю і т.д. Люди почали їх застосовувати спеціально для полегшення того чи іншого страждання. Суто досвідним шляхом людина почала використовувати з лікувальною метою воду, сонячне тепло, розтирати, розминати хворі місця, спиняти стисканням кровотечу, знерухомлювати місця перелому, прив'язуючи до пошкодженої кінцівки палицю чи шматок кори дерева. Коли людина винайшла спис, ніж, лук, вона почала вживати ліки і тваринного походження (жир, окремі органи тварин, кров). Розвиток гончарного ремесла дав змогу не лише краще готувати і зберігати їжу, а й заготовляти ліки. Коли людина почала займатися скотарством, то допомога тваринам, спостереження за тим, як діють на них різні трави, збільшували її лікувальний досвід. З часів первіснообщинного ладу функції догляду та обслуговування, які входять у сферу сестринської справи, виконували жінки, матері, сестри. Цілком природно, що жінка доглядала новонароджених, немовлят, а пізніше — дітей. Вона завжди сприяла збереженню здоров'я всіх членів сім'ї, її турбота поширювалася на друзів, сусідів або й на всю общину. Поступово вона охоплювала радіусом своєї діяльності та опіки хворих, немічних та старих. Оскільки емпіричні знання людини в цей час були дуже обмежені, то пояснити всі явища навколо людина могла, лише допустивши існування надприродних сил. На зміну первісному суспільству в історії людства прийшов перший класовий лад - рабовласницький.

Завдання : 1.скласти конспект тезами.

2. скласти 10 тестів